

Halmstad Högskola
Sektionen för lärarutbildning LUT
Utbildningsvetenskap 61-90
Examensarbete

Den skenbara normbrytaren

- En studie av genuskonstruktion i fyra svenska bilderböcker för barn

Författare: Elisabeth Larsson
Handledare: Claes Ericsson och Marie-Helene Zimmermann Nilsson
Medexaminatorer: Jonas Hansson och Anniqa Lagergren
Huvudexaminator: Anders Nelson

Abstract

Elisabeth Larsson

Den skenbara normbrytaren – en studie av fyra svenska bilderböcker

UV5002 Ht 2011

I förskolans uppdrag ingår att motverka stereotypa genusnormer, vilket även innefattar att oreflekterat presentera sådana via litteratur skriven för barn. Genom att uppmärksamma barnlitteratur som skapare och upprätthållare av genusstereotyper och genusnormer kan detta medvetandegöras och därmed bemötas.

Är bilderböcker för barn bärare av genusnormer eller är de objektiva och fria från dylika värderingar? Med den frågeställningen som utgångspunkt tar föreliggande uppsats sig an Pija Lindenbaums bilderböcker *Gittan och gråvargarna*, *Gittan och älgborsorna*, *Lill-Zlatan och morbror raring* samt *Kenta och barbisarna* för att undersöka huruvida dessa motverkar eller cementerar rådande syn på kön och genus.

Studien tar avstamp i ett feministiskt poststrukturalistiskt perspektiv, då man inom denna riktning fokuserar på de normer och ramar som styr formandet av sociala genusstrukturer, vilket är en grundläggande del i föreliggande studie.

Studien bygger på Maria Nikolajevas förslag till analysverktyg, vilka fokuserar på hur genus framställs i bilderböcker riktade till barn.

Analysen visar att samtliga studerade verk är bärare av genusvärderingar som inte ligger i linje med dem som förskolan förväntas förmedla, trots att verken till ytan sett marknadsför sig som genusmedvetna.

Studien har relevans för aktiva inom pedagogisk verksamhet för yngre barn då den fokuserar på hur sagda verk inverkar på en yngre publik. Studien kan även med fördel läsas av litteratur- och genusvetare då dessa ämnen intar en framträdande roll i tidigare nämnda undersökning.

Nyckelord

Genus, bilderbok, Pija Lindenbaum, barnlitteraturanalys,

1. Inledning.....	5
1.1 Vikten av medvetenhet.....	5
2. Varför genus?.....	7
3. Litteraturgenomgång.....	8
3.1 Bilderboken – vad den är och hur den blev det.....	8
3.2 Genus i korthet.....	10
3.2.1 Genussystem, genuskontrakt och genusprojekt.....	11
3.3 Genus, barn och böcker.....	12
4. Urval och metodologisk utgångspunkt.....	15
4.1 Synligt eller dolt budskap.....	15
4.2 Bilderboksanalys.....	15
4.3 Analysredskap.....	17
5. Resultat.....	19
5.1 Gittan och gråvargarna (2000).....	19
5.2 Gittan och älgbrorsorna (2003).....	23
5.3 Lill-Zlatan och morbror raring (2006).....	26
5.4 Kenta och barbisarna (2007).....	30
6. Diskussion.....	33
6.1 Osynlig man och synlig icke-man.....	33
6.2 Alla lika olika.....	35
Referenslista.....	37
Bilaga 1.....	39
Bilaga 2.....	40

1. Inledning

Varje människa föds med ett biologiska kön. Med få undantag antingen penis eller slida. Men varje nyfödd placeras även i ett socialt konstruerat kön, genus. Från den stund ett barn lämnar moderlivet och det fastställs vilket kön hon eller han tilldelats börjar en livslång process för att fostra barnet in i ett socialt kön. Detta sker genom kontakten med media, vårdnadshavare, människor i omgivningen, leksaker och inte minst genom de böcker som barnet kommer i kontakt med.

Frågor som kön och genus har fått en allt mer framträdande roll under 1900-talet.¹ Under 1960- och 70-talen började genusdebattens inflytande sprida sig även till bilderboksproduktionen, vilket resulterat i försök att skapa böcker med genusvärderingar som motsvarar den i samhället gällande diskursen.² Denna transformation har, på samma sätt som genusdebatten, förändrats över tid, men pågår än idag.³

I dag talas det inte längre om könsroller utan om genussystem eller genusordning. Därmed flyttas fokus från arbetsfördelning, attribut etcetera till de sociala konstruktioner som reglerar individens möjligheter inom ramen för sitt kön samt på vilket sätt dessa ramar skapas och vidmakthålls.⁴

Utifrån detta nya förhållningssätt uppstår nya frågor kring hur genus framställs i bilderböcker för barn. Det handlar nu inte längre enbart om vilka yrkesroller män respektive kvinnor tilldelas i bilderböckerna, eller huruvida de avbildas iklädda byxor eller kjol. Det handlar istället om att uppmärksamma de normativa värderingar som cementerar synen på vad det innebär att vara man eller kvinna.⁵

1.1 Vikten av medvetenhet

Att läsa för barn innebär att ge deras fantasi och kreativitet näring. Att nära deras fantasi och kreativitet är en förutsättning för deras utveckling.⁶ Men det innebär även en förmedling av kunskap och värderingar. Genom att läsa för barn för vi över de normer och värden som presenteras i vald litteratur och det är därför viktigt att som pedagog vara medveten om vilka tankar och synsätt som förs fram.

¹ Lundahl, Mikela, 'Från genus till sexuell och etnisk skillnad', *Från Sapfo till cyborg : idéer om kön och sexualitet i historien.*, s. 201-229, 2006

² 1960 och -70 talen präglades av radikalfeminism och ett fokus på rollfördelningen mellan könen. Detta ledde till en bilderbokskultur som fokuserade på rollbyten framför faktiska könsdiskurser. Kåreland, Lena (red.), *Modig och stark - eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola*, Stockholm, Natur och kultur, 2005

³ Nikolajeva, Maria, *Barnbokens byggklossar*, 2., [rev. och utök.] uppl., Lund, Studentlitteratur, 2004

⁴ Kåreland (2005)

⁵ Ibid

⁶ Vygotskij, Lev Semenovic, *Fantasi och kreativitet i barndomen.*, Göteborg, Daidalos 1995

I Lpfö98 står följande att läsa:

Vuxnas sätt att bemöta flickor och pojkar liksom de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan ska motverka traditionella könsmonster och könsroller. Flickor och pojkar ska i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller.⁷

Här tydliggörs behovet av kunskap hos pedagogen om vilka värderingar som presenteras för barnet i förskolans verksamhet. Som pedagog är det viktigt att vara medveten om hur litteraturen i förskolan påverkar barnen. Genom att vara uppmärksam på de normer och värden som presenteras i verksamhetens litteratur finns möjlighet att medvetet arbeta för att motverka spridning av subjektiva värderingar och synsätt som inte sammanfaller med samhällets intentioner kring socialisering eller de gällande styrdokumenterna för förskolan.

Följande studie ger exempel på hur bilderböcker kan närläsas för att uppmärksamma vad de förmedlar till läsaren utöver det som explicit presenteras, och därmed förse pedagogen med verktyg för att hjälpa barn att själva bli medvetna om den könsdiskurs som ständig reproduceras genom våra handlingar.

Detta innebär dock inte att litteratur som uppvisar på något sätt oönskade värderingar bör uteslutas från förskolan, utan istället att de bör läsas och problematiseras tillsammans med barnen. På detta sätt kan barnen själva utveckla ett kritiskt förhållningssätt och lära sig att problematisera och kritiskt granska sin omvärld.

⁷ Läroplan för förskolan Lpfö98 rev.2010 skolverket s.5

2. Varför genus?

Forskning visar att barn redan i förskoleåldern är medvetna om att det finns en makt- och statusfördelning mellan könen som definierar mannen som norm och kvinnan som negation, det vill säga icke-man.⁸ Denna könsuppdelning anser bland andra Hirdman och Connell är socialt betingad.⁹

Med utgångspunkt i teorin om det socialt konstruerade könet kan den litteratur som barn möter i förskolan studeras för att uppmärksamma hur dessa bidrar till att skapa och befästa dessa sociala konstruktioner. Genusskildringar i bilderböcker handlar inte enbart om vilket biologiskt kön huvudkaraktären har utan även om hur de olika sociala konstruktionerna behandlas. Handlingsmönster, uttryckssätt etcetera är medel för att skapa eller bryta mot performativt genus.¹⁰

Syftet med föreliggande studie är att analysera bilderböcker för att se vilken syn på kön och genus som presenteras. Utifrån detta kan följande frågeställning formuleras:

- Hur skildras kön och genus i ett antal svenska bilderböcker med fokus på genusvärderingar och genusstereotyper.

⁸ Kåreland (2005)

⁹ Hirdman, Yvonne, *Genus: om det stabila föränderliga former*, 1. uppl., Liber, Malmö, 2001; Connell, Raewyn, *Maskuliniteter*, 2. uppl., Göteborg, Daidalos, 2008

¹⁰ Performativt genus – en feminin karaktär med maskulint handlingsmönster och vice versa, där karaktärens kön byts ut men handlingsmönstret blir detsamma. Nikolajeva, (2004)

3. Litteraturgenomgång

Under denna rubrik kommer begreppen genus och bilderbok att definieras och förklaras för att skapa tydlighet och en gemensam utgångspunkt för uppsatsen. Här kommer även relevant forskning kring uppsatsens tema att presenteras.

3.1 Bilderboken – vad den är och hur den blev det

Nationalencyklopedin definierar begreppet bilderbok på följande sätt

Bilderbok (ty. *Bilderbuch*), ursprungligen tysk benämning på en rikt illustrerad bok, från 1800-talet genrebeteckning för böcker för yngre barn där bilderna är viktiga för innehållet.¹¹

Denna definition visar dock inte upp den bredd som begreppet de facto innebär. Enligt Nettervik är en bilderbok en bok där bilder spelar en väsentlig roll, dock därmed inte alla böcker med bilder i,¹² medan Nikolajeva beskriver bilderboken som en egen konstform. Hon pekar även på spännvidden inom begreppet bilderbok samt att samspelet mellan bilder och text spelar stor roll.¹³

Rhedin definierar begreppet bilderbok som

en bok av begränsat omfång som i skönlitterärt syfte vill berätta en historia genom en kombination av text och bilder, så att det förekommer minst en bild per uppslag.¹⁴

Bilderbokens ursprung är inte helt entydigt. Redan på 1400-talet förekom enstaka böcker med både text och bild avsedda att läsas för barn, och under 1500-talet kom de första ABC-böckerna. År 1658 kom ett verk som inte sällan tas upp som bilderbokens ursprung. Boken, *Orbis pictus* av Johann Amos Comenius, var ett illustrerat uppslagsverk för barn. Dessa verk kan dock ifrågasättas som den moderna bilderbokens ursprung. Möjligen kan de ses som förelöpare i den utveckling som lett fram till att bilderboken uppstod. Nästa steg i utvecklingen av illustrerad litteratur inriktad mot en yngre publik var de rikligt illustrerade och mycket dyrbara uppslagsverk som började produceras på allvar under 1700-talets senare hälft. Under 1800-talet gick det inte längre att inrymma allt vetande i en samlad encyklopedi, varför man istället skapade tematiserade verk i flera band. Dessa försågs med rika och exklusiva bilder. Härur kan skyntas det som senare skulle bli den moderna

¹¹ <http://www.ne.se.ezproxy.bib.hh.se/lang/bilderbok> 2011-10-10 22.09

¹² Nettervik (2004)

¹³ Nikolajeva (2000)

¹⁴ Rhedin, Ulla, *Bilderboken: på väg mot en teori*, 2., rev. uppl., Stockholm, Alfabeta, 2001 s.17

faktabilderboken.¹⁵

Under 1700-talet började även den pedagogiska aspekten göra inbrott i den illustrerade litteraturen för barn. Ett av de stora namnen i sammanhanget var John Locke. Härmed började fokus läggas mer på barnet och han ansåg att en bok skulle vara "[...]god' men inte dyr. Barnet skulle helt och fullt få umgås med boken som med en leksak"¹⁶ År 1740 började i England en produktion av illustrerade böcker för barn med tydligare fokus på underhållning än tidigare. Detta resulterade bland annat i att förläggaren och affärsmannen John Newberry gav ut en antologi med barnkammarrim, fabler, ramsor och lekar, som skulle bli stilbildande för resten av 1700-talet. Under 1800-talet började bilderboken i England ta sig närmare den samtida konstens uttryck.¹⁷

Det var även under denna tid man slutade avbilda barn som miniatyrvuxna, vilket tidigare varit rådande norm i konstvärlden. Under 1800-talets början växte även en helt ny barnkammarvärld fram. Man började se på barnet på ett helt nytt sätt. Bilderboken fick ett tydligare vuxentilltal, vilket tillsammans med en försköning och romantisering av barndomen bidrog till uppkomsten av den så kallade barndomskultens framväxt. Nu började allt fler konstnärer förstå bilderbokens potential som konstnärligt uttrycksmedel.¹⁸

År 1845 utkom Heinrich Hoffmanns *Der Struwwelpeter*, en samling sedelärande berättelser som samtidigt ifrågasätter sin tids gällande normer i barnuppföstran. Med Hoffmann gjorde satiren stort inbrott på den barnlitterära scenen.¹⁹

Den moderna bilderbokens födelse kan, enligt Rhedin, härledas till ett fenomen kallat *toy books*. Massproducerade små och billiga böcker som tillverkades i stora upplagor som utkom omkring 1845-1900. Toy book-konceptet, grundat av Edmund Evans, knyts samman med tre stora namn som även är delaktiga i den utveckling den moderna bilderboken genomgått. Dessa tre, Walther Crane, Kate Greenaway och Randolph Caldecott fick alla sin egen Toy books-serie. Genom att engagera dessa tre konstnärer lyckades Evans att sätta modellen för vad vi läser in i begreppet bilderbok idag hundra år senare.²⁰

Ur dessa tidiga bilderböcker har så den moderna bilderboken växt fram. Genom samhällets växlingar har även innehållet i bilderboken förändrats över tid. De värderingar och motiv som ansetts meningsfulla och intressanta att skildra har i huvudsak följt de som varit rådande i samhället i stort i

¹⁵ Rhedin (2001)

¹⁶ Ibid s.33

¹⁷ Ibid

¹⁸ Ibid

¹⁹ Nettervik (2004)

²⁰ Rhedin (2001)

det land där boken tillkommit. Fokus har allt som oftast legat på uppfostran och karaktärsdaning där en tydlig uppdelning mellan den manliga och kvinnliga publiken kan skönjas. Detta betyder dock inte att bilderboken skulle vara ett historiskt dokument som visar hur världen såg ut vid ett visst tillfälle, vilket märks ytterst tydligt i de äldre bilderböckerna, vilka främst skildrade medelklassens tillvaro och värderingar, en tillvaro som skilde sig markant från exempelvis arbetarklassens.²¹

3.2 Genus i korthet

Genus är något som häftar inte bara vid kroppar, utan vid *allt*: tankarna om manligt/kvinnligt, man/kvinna genomsyrar världen omkring oss och fyller platser, situationer, tyg, mat, politik, arbete. Det handlar om kvinnligt/manligt som abstraktioner.²²

-Yvonne Hirdman

Ordet genus härstammar från latinets gen-ere som betyder slag, släkte, sort, kön. Fram till 1980-talet användes ordet i Sverige enbart i språkläran för att definiera substantiv genom hon, han, den, det. Den forskningsinriktning som tidigare kallades kvinnoforskning tog till sig ordet som en översättning av det engelska ordet gender, som står för både den lingvistiska han, hon den, det och det fysiska könet dvs. kvinna/man men även det sociala könet. Hirdman förklarar valet på följande sätt

Poängen med att stjäla detta lingvistiska begrepp var att vi behövde ett ord för att återigen betona det feministiska crendot, att bakom de fasta formerna 'kvinnor' och 'män' döljer sig prägling, fostran, tvång och underordning.²³

Behovet att ett nytt begrepp bottnade bland annat även i att det tidigare så frekvent använda könsrollsbegreppet börjat vattnas ur och förlorat sin tyngd. Ordet könsroll gav vid handen att de befintliga könsmönstren var ytliga och utbytbara. Detta gav en något lättvindig och substanslös bild av att det var rollerna i sig som var problemet och man fokuserade därför mer på symptomen än på själva problemen.²⁴

²¹ Rhedin (2001)

²² Hirdman (2001) s.16

²³ Ibid s.12

²⁴ Ibid

Begreppet genus innefattar alla de tankar, vanor, praktiker och föreställningar vi har om manligt och kvinnligt. Dessa stereotyper, som Hirdman kallar genuskonstruerande, skapar bilder av hur könen är och bör vara och cementerar dessa. I dessa föreställningar är könets förhållande till varandra avgörande. Hirdman belyser hur kvinnan i alla tider definierats utifrån mannen och vad hon därmed inte är, alternativt som en mindre utvecklad man eller mannens raka motsats.

Man och kvinna står i ett dualistiskt förhållande till varandra. Femininum kan inte existera utan maskulinum då dessa båda definieras gentemot varandra.

3.2.1 Genussystem, genuskontrakt och genusprojekt

Hirdman har även myntat begreppen genusystem och genuskontrakt. *Genussystemet* betecknar en social struktur som innebär ett segregering av könen i vad man inom feministisk forskning kallar de fyra sfärerna, den politisk/ekonomiska sfären, familjesfären, kulturell nedvärdering av kvinnor samt sexuellt våld.

Genuskontraktet däremot belyser den strukturella segregeringen av könen, där den sociala strukturen sätter upp riktlinjer och begränsningar för vad som är möjligt och inte möjligt, tillåtet kontra icke tillåtet för män respektive kvinnor.²⁵ Dock bör uppmärksammas att det inte är enbart mellan könen som genusproblematiken uppstår, utan även inom de homogena grupperna man och kvinna.²⁶ Utöver kön spelar andra faktorer såsom klass och etnicitet roll i skapandet av en hegemonisk struktur i samhället. En vit kvinna har högre status än en svart man medan en svart man har högre status än en svart kvinna.²⁷

Ytterligare en aspekt av begreppet genus är vad Connell kallar genusprojekt. Han menar att man utifrån ett historiskt perspektiv kan se skapandet och upprätthållandet av feminitet och maskulinitet som projekt inom vilka praktiken konfigureras "[...] över tiden, vilket förvandlar deras utgångspunkter i genusstrukturer."²⁸ Vidare pekar Connell på hur hela den sociala samhällskonstruktionen är uppbyggd kring och genomsyrad av genusvillkoren, alltifrån de kulturella processerna, till den individuella livsvägen och institutioner.

Connell menar dock att genusstrukturen är ett tredelat begrepp som spänner över mer än enbart polariseringen i manligt-kvinnligt. Det handlar om relationer mellan människor. Dessa relationer delas in i tre grupper

²⁵ Gemzöe, Lena, *Feminism*, Stockholm, Bilda, 2002

²⁶ Connell (2008)

²⁷ Fanon, Frantz, *Svart hud, vita masker*, Göteborg, Daidalos, 1997

²⁸ Connell (2008) s. 110

- ♣ Relationer byggda på makt: mannens överlägsenhet och kvinnans underordning – patriarkatet.
- ♣ Relationer byggda på produktionsförhållanden: manligt respektive kvinnligt kodade yrken och förhållandena mellan dessa. Här inordnas även den kapitalistiska ekonomins särskiljande av könen för stärkande av sociala konstruktioner.
- ♣ Relationer byggda på katexis.²⁹ Sexuell åtrå ses ofta som något så naturligt att det inte vägs in i den sociala teorin. Trots detta är genus ständigt närvarande även här. Inom feministisk teori talar man om (hetero)sexualitet som ett sätt att vidmakthålla mannens sociala dominans.³⁰

Genus är, menar Connell, dock inte enbart låst till kön utan genomsyrar alla sociala strukturer. Det går exempelvis inte att se på hur man inom arbetarklassen definierar könen utan att se på deras förhållande till både genus och politiska aspekter. Detta ger vid handen att det inte fullt ut går att förstå genus utan att ta hänsyn till klass, genus, etnicitet etcetera.³¹

3.3 Genus, barn och bilderböcker

Redan i 5-7 års ålder har, menar Kåreland, flickor insikt i att de utifrån samhällets hierarkiska normer anses tillhöra en andra klassens medborgare baserat på sitt kön. På samma sätt har insikten i att vissa verksamhetsområden är kvinnligt respektive manligt kodade och därmed mer eller mindre stängda för det motsatta könet redan här fått fäste. Både pojkar och flickor har en uppfattning om vad som är norm och vad som är avvikande för respektive kön, Exempel på detta återfinns i de uppdelningar barn gör i sin lek, där yrken som är kvinnligt respektive manligt kodade får samma status bland barnen. Flickorna tilldelas eller väljer vård och omsorgsyrken medan pojkar främst återfinns i de mer fysiskt aktiva rollerna som polis, jägare, riddare etcetera. Redan här befästs synen på mannen som det starkare och bättre könet. Studier visar även att flickor i större utsträckning än pojkar förväntas vara behjälpliga med sysslor kopplade till ett kvinnligt handlingsmönster. Denna fördelning speglas även i mycket av den litteratur som publiceras för en yngre publik, där pojkar respektive flickor inte sällan visas upp på tydligt avgränsade sätt. Pojkarna som aktiva och geografiskt rör-

²⁹ Psykisk/emotionell laddning förknippad med en specifik person utifrån den egna relationen till denna. Exempelvis aggressioner mot en fiende och sexuell drift gentemot en älskad. Egidius, Henry, *Termllexikon i psykologi, pedagogik och psykoterapi*, 7., [rev. och utök.] uppl., Lund, Studentlitteratur, 2002

³⁰ Connell (2008)

³¹ Ibid

liga medan flickorna är passiva och hembundna.³²

Kåreland påpekar vikten av att vara uppmärksam på att även om ett genusperspektiv kan användas vid analys och studier av skönlitteratur innebär det inte att samtidens samhällseliga patos mekaniskt kan avläsas i litteraturen. Dock återfinns ett grundläggande värdegrundssystem kodat utifrån författarens subjektiva uppfattning.³³

Det finns ett intresse för hur genus tar sig uttryck i barnlitteraturen och flera forskare har tagit sig an ämnet.³⁴ Det är dock ett brett fält med stora möjligheter, där ständigt nya aspekter uppstår som förkastar eller föråldrar resultat. Nikolajeva tar i sina böcker *Barnbokens byggklossar*³⁵ och *Bilderbokens pusselbitar*³⁶ upp hur genusstudier av barnlitteratur förändrats från det att man började intressera sig för barn och kön under 1960-talet fram till början på 2000-talet. Då låg fokus främst på de tydliga könsrollerna och kvinnors tillbakasatta roll i litteraturen, medan man nu istället försöker komma åt den socialt konstruerade könsnorm som även förekommer i barnlitteraturen.

Kvinnor och flickor har genom tiderna betraktats som svaga, passiva och mjuka medan pojkar och män symboliserat kraft, styrka och aktivitet. Detta har även tydligt framkommit i barntillvänd litteratur. Österlund lyfter fram hur det under slutet av 1900-talet och början av 2000-talet uppmärksammades en avsaknad av handlingskraftiga och självständiga kvinnliga bilderbokskaraktärer. Denna debatt bidrog till att flera bilderboksförfattare, däribland Pija Lindenbaum, skapade karaktärer som skulle bryta mönstret.³⁷ Utöver avsaknaden av handlingskraftiga flickor och kvinnor har även avsaknaden av kvinnliga huvudpersoner kritiserats. Det har spekulerats i om förlagen väljer att publicera verk med manliga huvudkaraktärer före kvinnliga då de helt enkelt säljer bättre.³⁸

Pija Lindenbaum är en av våra största moderna svenska bilderboksskapare med ett flertal litterära utmärkelser i bagaget³⁹, och hennes böcker hyllas av både läsare och kritiker.⁴⁰ Hon backar inte undan för svåra ämnen såsom utbrända föräldrar, homosexualitet eller genusproblematik, och låter även flickor ta en större plats i sina böcker. Det finns dock en risk främst när det gäller genusrelate-

³² Kåreland (2005)

³³ Kåreland (2005)

³⁴ Ibid

³⁵ Nikolajeva (2004)

³⁶ Nikolajeva, Maria *Bilderbokens pusselbitar*, Lund, Studentlitteratur, 2000

³⁷ Österlund, Maria, 'Kavat men känslösam: den komplexa bilderboksflickan i Pija Lindenbaums Gittan-trilogi', *Barnlitteraturanalyser.*, s. 97-112, 2008

³⁸ Kåreland (2005)

³⁹ <http://www.sbi.kb.se/sv/Utgivning-och-formedling/Utgivning/Priser/Ottilia-Adelborg-priset/2011-10-02> 19.17
<http://www.sbi.kb.se/sv/Utgivning-och-formedling/Utgivning/Priser/Astrid-Lindgren-priset/2011-10-02> 19.12;
<http://www.sbi.kb.se/sv/Utgivning-och-formedling/Utgivning/Priser/Augustpriset/2011-10-02> 19.20

⁴⁰ Nettervik, Ingrid, *I barnbokens värld*, 2. uppl., Malmö, Gleerup, 2004

rade frågor. Enligt Nikolajeva handlar det inte bara om att ha en jämn könsfördelning mellan karaktärerna, eller om det fysiska könet. Det handlar lika mycket om det socialt konstruerade könet, genus. Hon pekar främst på behovet av att vara uppmärksam på performativt genus i studiet av genus i litteraturen, det vill säga om karaktärerna beter sig på ett sätt som avslöjar vilken könstillhörighet de har.⁴¹

⁴¹ Nikolajeva (2000)

4. Urval och metodologisk utgångspunkt

Här presenteras basen för urvalet av litterära verk samt de metodologiska utgångspunkter som ligger till grund för föreliggande uppsats, samt forskningsetisk utgångspunkt. Här presenteras även uppsatsens utformning och upplägg.

4.1 Synligt eller dolt budskap?

I föreliggande uppsats används begreppen explicit och implicit för att benämna uttalade respektive outtalade genusvärderingar. Explicit genusframställning innebär en tydligt uttalad genusvärdering. Exempelvis ett i text obestritt uttalande som att en riktig man inte gråter eller att alla kvinnor tycker om blommor. Explicit blir det därför att det är synligt och otvetydigt. Den implicita genusframställningen innebär istället de genusstrukturer som ligger mellan raderna. De outtalade normer som styr vårt handlande baserat på vårt kön. Exempel på implicit genusframställning kan, enligt Nikolajeva, vara ett barnrum inrett i rosa och vitt med hästbilder på väggarna, dockor och andra föremål som förknippas med flickor eller vice versa. Performativt genus inordnar sig under den implicita genusframställningen. Implicit genusframställning kan i text exempelvis framställas genom hur män respektive kvinnor talar och vad de talar om.

4.2. Bilderboksanalys

Att göra en genusanalys av en bilderbok handlar inte om att upptäcka och lyfta fram i bilder och text förekommande ytliga könsrollsmönster eller ytliga brott mot dessa. Det som istället är intressant är vad Nikolajeva kallar för ”dold sexism”.⁴² Dold sexism innebär här den underliggande beskrivningen av kön och upprätthållandet av könsroller. En rollkaraktär med performativt genus upprätthåller fortfarande de stereotypa könsroller som de ytligt sett ska motverka. Den dolda sexismen i bilderboken ger sken av att teckna jämlika porträtt av pojkar och flickor, kvinnor och män, men befäster egentligen bara de allmänt vedertagna könsroller som den förväntas bryta emot.⁴³

De genuskonstruktioner som formar det samhälle vi lever i möter oss redan som barn. Det finns bilderböcker som tydligt visar en förlegad genussyn och på ett explicit sätt visar upp genusstereotyper, men det finns även litterära verk för barn där genusnormerna är dolda, implicita. Det är främst däri risken för att överföra förlegade genusnormer ligger. Som pedagog i förskolan behövs en med-

⁴² Nikolajeva (2004)

⁴³ Ibid

vetenhet om förekomsten av de implicita genusnormer som förekommer i skönlitterära verk riktade till barn.

Bilderboksmediet är en stor litterär grupp som liksom all annan litteratur innefattar en stor samling undergenrer. För att få ett sammanhållet och adekvat analysmaterial ligger fokus här på en enskild författare, då detta skapar en möjlighet till mer rättvis jämförelse än om valda verk konstruerats av skilda författare. Utifrån grundvalen att utgå från en enskild författares bilderboksproduktion har lotten fallit på Pija Lindenbaum. Detta då flertalet av hennes bilderböcker uppmärksammats i media just för sin ansats att lyfta genusfrågor för barn.⁴⁴ Pija Lindenbaums produktion omfattar ett stort antal böcker med mer eller mindre tydlig genusprofilering. För att skapa en så relevant studie som möjligt har fyra verk valts ut på basis av deras intentioner att bryta mot genusnormer på olika plan.

För att nå konklusion i föreliggande forskningsfråga kommer valda litterära verk att studeras ur ett helhetsperspektiv med inspiration hämtad ur ett feministiskt poststrukturalistiskt tankesätt. Detta innebär i sammanhanget en vilja att synliggöra och ifrågasätta de givna ramar som idag kringgärdar den manliga respektive kvinnliga praktiken. Men det innebär även vad Hillevi Lenz Taguchi kallar upphävande av

bipolära kategoriseringar såsom *individ-omvärld*, för att visa att våra förståelser av såväl subjektet som omvärlden är formulerade i mänskligt konstruerade meningsbärande diskurser.⁴⁵

Då föreliggande studie har som mål att uppmärksamma och undersöka de i vald litteratur förekommande genusnormerna lämpar sig denna teoribildning ypperligt då den tillhandahåller verktyg anpassade för denna typ av studier.

Studiens fokus kommer att läggas på bilderboken som helhet, vilket innebär att bild och text kommer att ges samma status och utrymme. Tillika kommer verken att analyseras utifrån ett icke-mimetiskt synsätt⁴⁶, för att i möjligaste mån kunna fastställa de symboler etcetera som är av relevans för forskningsfrågan.

⁴⁴ <http://www.dn.se/dnbok/bokrecensioner/pija-lindenbaum-kenta-och-barbisarna> 2011-11-22 11.26;
<http://www.dn.se/dnbok/bokrecensioner/pija-lindenbaum-lill-zlatan-och-morbror-raring> 2011-11-22 11.33
http://www.svd.se/kultur/understrecket/sju-smappor-bryter-tabun-ibarnfamiljen_6024491.svd 2011-11-22 11.49

⁴⁵ Lenz Taguchi, Hillevi, *In på bara benet: en introduktion till feministisk poststrukturalism*, Stockholm, HLS förl., 2004

⁴⁶ Icke -mimetisk tolkning av en text innebär en symbolisk tolkning av det lästa. Detta i motsats till mimetisk tolkning som innebär att tolka bokstavligt. Nikolajeva (2000)

Gällande den forskningsetiska aspekten av studien kan påtalas att författaren som valts ut för studien valts ut på basis av de litterära verk hon publicerat samt hur dessa bemötts i bland annat media. Författarinnan som person blir i det närmaste oviktig i studien av texterna.

Då det är en omöjlighet att förhålla sig helt objektiv i denna form av studie vill jag ytterligare poängtera att nämnda studie är baserad på subjektiva värderingar, dock tydligt förankrade i forskning som presenteras i föreliggande arbete.

4.3 Analysredskap

Genusvetenskaplig analys kan utföras på flera sätt. I den här uppsatsen kommer fyra bilderböcker av författarinnan Pija Lindenbaum att närläsas och analyseras med hjälp av fem grundläggande frågeställningar baserade på Nikolajevas förslag till analysverktyg.

- Är huvudpersonens kön avgörande för handlingsförloppet? Går det att byta ut huvudpersonens kön?
- Motsvarar karaktärernas beteende den föreskrivna genus-normen? Om avvikelser förekommer, hur och varför avviker personen och hur porträtteras detta i text och bild?
- Använder Lindenbaum överförtydligande visuella medel för att understryka karaktärernas kön?
- Är bipersonerna, särskilt de vuxna, stereotyp porträtterade?
- Om personen är ett könlöst djur eller föremål, finns det några tecken i texten eller i bilden som tvingar oss att uppfatta personen som pojke eller flicka?⁴⁷

Utöver Nikolajevas förslag till analysverktyg kommer begreppet performativt genus att användas. Begreppet myntades av Judith Butler och betecknar en persons beteenden utifrån föreskrivna sociala regler och normer kopplade till respektive kön. Dessa regler kallas för *genusmanuskript*. Genusmanuskriptet styr vilka roller och beteenden som är acceptabla för respektive kön. Inom litteraturforskning talas om performativt genus då en person som beskrivs som man följer ett kvinnligt handlingsmönster eller vice versa. Detta visar tydligt på att det inte enbart handlar om att byta ut

⁴⁷ Nikolajeva (2000)

de yttre attributen för att skapa jämlikhet mellan könen i litterära verk.⁴⁸

Då uppsatsen bygger på studier av bilderböcker kommer bilder relevanta för undersökningen att presenteras i medföljande bilagor. Bilderna i fråga har redigerats för att passa uppsatsens format, dock är de i allt väsentligt intakta. I förekommande fall har insprängd text avlägsnats för att undvika att denna blir ett hinder i studiet av den aktuella bilden.

⁴⁸ Nikolajeva (2004)

5. Resultat

Här presenteras de resultat som genomförd studie genererat. De fyra litterära verk som ligger till grund för undersökningen kommer att presenteras under var sin rubrik, där det först ges en kort sammanfattning av innehållet i respektive bilderbok och därefter följer en genomgående analys baserad på tidigare nämnda frågeställningar.

5.1 Gittan och gråvargarna (2000)

Gittan är rädd för allting. Hon klappar inte främmande hundar, hon hoppar inte över diken och tycker inte om att ta i dagmaskar. Under en skogsutflykt med dagis blir Gittan kvarglömd i skogen. Där träffar hon gråvargarna. De är gnälliga och lata, förstår inte hur man leker och vill helst bara bli kliade bakom öronen. Gittan försöker lära dem att leka, räddar dem när de klättrar för högt upp i grantopparna och lagar kvällsmat åt dem. När kvällen kommer skickar Gittan dem i säng efter att de kissat ordentligt, och sjunger sorgliga sånger så att de slutligen somnar. Morgonen därpå inser Gittan att om ingen hittat henne än får hon väl försöka hitta sitt dagis själv. Gråvargarna vill följa med henne, men de vågar inte lämna sin skog. Gittan lovar att kanske komma tillbaka och leka med dem någon gång innan hon går tillbaka till dagis igen.

Pija Lindenbaums *Gittan och gråvargarna* kan ses som en parafra, eller travesti, på den klassiska sagan om Rödluvan. Men här är det den lilla flickan som har makten över vargarna och styr händelseförloppet, istället för att vara ett offer för den farliga vargen.

I *Gittan och gråvargarna* sammanfaller titelkaraktär och huvudkaraktär vilket innebär att läsaren redan från början går in i boken med en medveten eller omedveten föreställning om den kommande läsoplevelsen. En föreställning som skulle sett annorlunda ut om boken handlat om en maskulin titel/huvudkaraktär.⁴⁹

Huvudkaraktären Gittans yttre nämns inte explicit i texten, de enda ledtrådar som ges till hennes utseende är Gittans tänkta orsak till att inte hoppa över ett dike med vatten

man kan missa och skrapa knät. Eller blöta ner
byxorna, tänker Gittan.”⁵⁰

Samt i gråvargarnas frågor om hennes, för dem, avvikande utseende

⁴⁹ Kåreland (2005)

⁵⁰ Lindenbaum, Pija, *Gittan och gråvargarna*, Stockholm, Rabén & Sjögren, 2000

-Varför går du med framtassarna i luften? Frågar en varg. - Vad din nos är skär och äcklig, klagar en annan.⁵¹

Utifrån detta kan slutsats dras att karaktären är en människa klädd i byxor. Inget av detta signalerar huruvida det är en pojke eller flicka, bortsett från användandet av personliga pronomen samt karaktärens tilltalsnamn.

Det är istället i bilderna hennes yttre uppvisas för läsaren, dessa visar upp en flicka med blå långbyxor, röd-vitrandig t-shirt och röd munkjacka. Det bruna axellånga håret hålls tillbaka av två blå hårspännen. Utifrån detta skulle protagonisten kunna bytas ut mot det motsatta könet. Det finns dock andra aspekter som pekar på att detta inte är fallet. Även om Gittan till det yttre är relativt könsneutral, finns ett kvinnligt kodat handlingsmönster som är svårt att bortse ifrån. Hela berättelsen igenom följer Gittan ett traditionellt kvinnligt handlingsmönster. Hon är passiv och försiktig med ett nästan lillgammalt förståndigt tänkande

Gittan är en sån som inte klättrar på tak. För man kan ramla ner. Eller tappa sin sko, tänker Gittan.⁵²

Gittan klappar inte hunden. Den kanske har en sticka i tassen. Eller ont i huvet. Då kan den vara sur och bitas tror Gittan.⁵³

Gittan utvecklas dock under resans gång och intar en alltmer självsäker roll. Trots detta sitter hon fortfarande till viss del fast i ett kvinnligt kodat handlingsmönster. I samspelet med gråvargarna intar hon en maktposition, men mer en modersroll än en ledarroll. Denna roll visas fram genom hennes agerande. Hon lagar mat, pysslar om och hjälper gråvargarna. Slutligen säger hon åt dem att kissa och sedan är det sängdags. När gråvargarna ska sova sjunger Gittan sorgliga sånger för dem.

Gittans kön ger henne en begränsad repertoar att agera utifrån. Hade hon istället varit en pojke skulle detta handlingsmönster ge annorlunda associationer. En flicka som följer Gittans handlande ses som stark, medan en pojke i samma situation som följer samma mönster skulle ses som svag.

Vid en snabb genomläsning kan de karaktärer som befolkar *Gittan och gråvargarna* tyckas vara genusneutrala och relativt fria från genus-normativt beteende. Men vid en närmare granskning visar det sig att främst bilderna inte är så genusneutrala som de först verkar. Visserligen är det en jämn fördelning mellan pojkar och flickor och det förekommer även en manlig och en kvinnlig förskole-

⁵¹ Lindenbaum (2000) s. 11

⁵² Ibid s. 4

⁵³ Ibid s. 5

pedagog. Här förekommer heller inga tydligt feminina färger. Detta innebär dock inte att boken är fri från det som Nikolajeva kallar dold sexism.⁵⁴ I texten omnämns inte någonstans hur karaktärerna ser ut. Det enda som beskrivs är deras handlande. Däremot visar bilderna tydligt fram deras yttre attribut. Både pojkar och flickor är främst klädda i jordfärger såsom brunt och grått samt i olika blå nyanser. De enda som bryter mot mönstret är en flicka i dovt laxrosa jacka, en flicka med dito byxor samt Gittan med sin klarröda jacka.⁵⁵ Genom att ge alla karaktärer, oavsett kön, färger som inte är feminina skapas en illusion av könsneutralitet. Detta förblir dock enbart en illusion, då det istället visar upp att det är mannen som är norm då det är färger som är maskulint kodade som förs fram som neutrala. Bortsett från det fysiska utseendet förekommer i bilderna små beteendesymboler som tydligt gör åtskillnad mellan pojkar och flickor och samtidigt stämmer in i den standardiserade synen på flickor och pojkar. Då barnen går två och två på väg från förskolan går två flickor längst fram, hand i hand. Efter dem kommer två pojkar med armarna om varandras axlar och en hand i byxfickan. Två flickor håller varsin pedagog i handen. Det enda pojke-flicka-par är Gittan och hennes kompis Nils som går hand i hand.

Som tidigare nämnts har författarinnan undvikit att ge någon av karaktärerna en övertydligt feminin framtoning. Samtidigt förekommer karaktärer där det är uppenbart vilken könstillhörighet de är tänkta att ha, exempelvis har en av flickorna två tofsar i håret och den manlige pedagogen illustreras med skägg.

Gittan och gråvargarna är konstruerad kring en individuell huvudperson. Här finns ingen antagonist eller mänsklig motspelare. Däremot förekommer motspelare i form av gråvargarna. Dessa framställs som helt könsneutrala i texten. De omnämns inte med namn eller personligt pronomen utan nämns enbart med begreppen vargar eller gråvargar. Vargarna tilldelas inga tydliga fysiska genusymboler, men deras beteende är manligt kodat. Exempelvis avbildas de stående då de kissar, vilket är specifikt för handjur. Samtidigt finns en tydlig parallell till sagan om Rödluvan, vilken enligt Bettelheim ursprungligen har starkt sexuella undertoner, med en ung flickas vaknande sexualitet och dragningen till det motsatta könet liksom faran i att ge efter för sin libido.⁵⁶ Vargen symboliserar då den rovgirige mannen och den maskulina lusten.⁵⁷ Utöver detta följer vargarna som tidigare nämnts, ett maskulint genusmanuskript, även om de inte uppvisar genomgående typiskt manliga

⁵⁴ Nikolajeva (2004)

⁵⁵ Bilaga 1:1

⁵⁶ Med libido avses här könsdrift, i enlighet med Svenska akademins ordlista. *Svenska akademins ordlista över svenska språket*, Stockholm, Nordstedts akademiska förlag AB, 2006

⁵⁷ Bettelheim, Bruno, *Sagens förtrollade värld: folksagornas innebörd och betydelse*, Stockholm, AWE/Geber, 1979

drag. De är lata och ovilliga till aktivitet. Framställs som lite dumma och fega samtidigt som de genom sin art symboliserar fara och vildhet.

Fröken Sonja och den manlige pedagogen avbildas båda som typiska stereotypa förskolepedagoger. Fröken Sonja är stor och mjuk, klädd i träningsoverall, och ges en hurtig och käck framtoning. Den manlige pedagogen beskrivs inte i texten och ges därmed heller inget namn. Han förekommer enbart i bild, där han porträtteras som en lång smal och gänglig ung man med stripigt svart hår och pipskägg, klädd i grått. Hans avsaknad av klassiska manliga attribut ger honom en vek framtoning, vilket kan tolkas som att maskulina män inte arbetar som förskolepedagoger, men för mindre maskulina män är det ett tillåtet yrkesval.

5.2 Gittan och älgbrorsorna (2003)

Gittan önskar att hon hade ett syskon. En storebror som spelar hög musik eller ett litet ett som får plats i hennes docksäng. En dag när hon kommer hem från pulkabacken sitter det tre älgar på hennes trappa. De får följa med in och bli hennes brorsor. Det blir dock inte riktigt som Gittan tänkt sig. Älgbrorsorna stökar ner och hittar på bus. De lyder inte och gör allt som man inte får. Till slut får Gittan nog och skickar ut dem igen. Kanske är det bäst att inte ha några brorsor ändå.

Gittan och älgbrorsorna tar upp ett barns längtan efter ett syskon. Grundhistorien är applicerbar både på pojkar och flickor, och ställer inget krav på könstillhörighet i sin grundform. Däremot blir huvudkaraktärens kön avgörande för hur berättelsen förhåller sig till nyckelhändelserna. Gittans relation till älgbrorsorna är genomgående kvinnligt kodad. Hon är omhändertagande, förmanande och självutplånande.

En gång till, ber dom [älgbrorsorna], när hissen stannar på fyran.

- Näe, man får inte leka med hissen, säger Gittan.⁵⁸

Gittan visar vägen till sitt rum.

- Här bor jag! Säger hon, torka av er om fötterna först. Sen ställer hon brorsorna mitt i legot.

- Nu kan ni börja leka. Jag ska klä på Stordockan!⁵⁹

Gittan tar på sig en modersroll istället för en syskonroll gentemot de tre älgbrorsorna. Hon blir hunsad och har ingen auktoritet gentemot dem. Varje gång hon försöker styra situationen blir hon överkörd. Här skildras inte en stark kvinnlig karaktär som kan klara alla hinder och återvänder som hjälte, utan en flicka med en dröm som visar sig bli en mardröm och slutligen återvänder till utgångspunkten en erfarenhet rikare, men utan att genomgå någon personlig utveckling. Gittan är och förblir sålunda passiv genom hela berättelsen. Hennes handlingar är konstant bestämda utifrån hur älgbrorsorna agerar. Det är enbart de tre manliga karaktärerna som innehar en maktposition.

Om berättelsen skildrat en pojke i samma situation skulle helt andra krav på beteendemönster ställas. En pojke förväntas inta en aktiv roll vilket inte skulle skapa samma maktrelation som mellan Gittan, den passiva flickan, och älgbrorsorna, de aktiva pojkarna. Berättelsen kräver en polarisering som då skulle utebli.

Gittan och älgbrorsorna befäster gällande genusstereotyper genom sin skildring av relationen

⁵⁸ Lindenbaum, Pija, *Gittan och älgbrorsorna*, Stockholm, Rabén & Sjögren, 2003 s. 8

⁵⁹ Ibid s.10

dels mellan syskon, dels mellan pojkar och flickor. Gittan, den kvinnliga huvudkaraktären, följer en typiskt kvinnlig genusnorm. Hon är passiv och försiktig. Hennes lekar visar på en typiskt kvinnlig genusstereotyp liksom hennes sätt att agera. Till skillnad från älgbrorsorna, som hon definieras utifrån, står hon för prydighet, stillsamhet och ordentlighet.

Redan vid Gittans och läsarens första möte med älgbrorsorna befasts deras könstillhörighet. Dels genom det sätt författaren valt att illustrera dem. De visas som fullvuxna älgdjur med horn, vilket tvingar läsaren att se dem som maskulina. Dels påtalas det genom hur de presenteras textmässigt

Ni kan vara mina brorsor! Hos mej får man leka med
bollar inomhus. Och vi har flera mjuka mattor.
- Jo men, det låter bra, säger brorsorna och klappar
in i hissen.⁶⁰

Bildmässigt framställs de som vuxna älgdjur men även genom deras beteenden befasts deras maskulina genustillhörighet. Älgbrorsorna är bråkiga, vårdslösa, högljudda och arroganta. Egenskaper som traditionellt förknippas med maskulint genus. Polariseringen mellan de maskulina älgarna och det feminina barnet blir särskilt tydligt då de ritar

- Nä, nu ska jag rita, Säger Gittan.
- Dom som vill får vara med.
Gittan delar ut papper. Hon ritar väldigt snyggt idag.
En rosa fågel med blåa strumpbyxor. Brorsorna ritar
mest oväder och knivar.
- Vad fint, säger Gittan fast hon ser att de ritar
sönder alla kriter. Hon samlar ihop stumparna.
Brorsorna har ändå inget tålamod med ritning.⁶¹

Gittan intar en vuxenroll gentemot de ociviliserade älgbrorsorna, samtidigt som hon befinner sig i underläge då hon inte har någon auktoritet gentemot dem. Implicit visar här Lindenbaum att pojkar är bråkiga och klumpiga medan flickor är mer stillsamma och ordentliga. Denna bild får stå oemotsagd genom hela boken.

Redan på första uppslaget presenteras Gittan, sittande i sin säng, iklädd grön pyjamas. Hennes rum omnämns inte i detalj i text, men i bild visas tydligt fram att det är ett flickrum som tillhör berättelsens huvudkaraktär. Färgerna går i huvudsak i mjukt rosa och gult, väggarna pryds av bilder på djur och i bokhyllan finns bland annat ett rosa slott och några barbie-dockor. På en byrå står en pigttittare tillsammans med några hårspännen och en tiara. På golvet bredvid sängen står en liten docksäng och i Gittans säng finns en naken babydocka samt en robot, som dock inte uppväger det

⁶⁰ Lindenbaum (2003) s. 8

⁶¹ Ibid s. 12

överförtydligande flickrumsporträttet. Alla möbler är målade i rosa, liksom golv, väggar och dörr.

Gittan porträtteras som ett genusneutralt barn, klädd omväxlande i grön pyjamas, turkos hängslebyxor och gulvit randig tröja, vita underkläder eller en vinröd overall.

Gittan och älgbrorsorna är konstruerad kring en enskild protagonist, och de tre älgbrorsorna som motspelare. Utöver dessa fyra titelkaraktärer förekommer ett mindre galleri av perifera bipersoner, så kallade bakgrundspersoner. Den första bakgrundsperson som presenteras för läsaren är Gittans kompis Nils, som dock inte beskrivs explicit i texten.

Då kommer Nils. Han ska åka stjärtlapp på baksidan av huset. Det vill Gittan också. Med världens sus nerför backen. -Min stjärtlapp går FEMTON-ARTON-SNABBT, säger Gittan. - Min går TUSEN! Säger Nils.⁶²

Mer information ges inte om Nils via texten. Vilket innebär att namnet skulle kunna bytas ut mot ett flicknamn utan att berättelsen skulle påverkas nämnvärt. Intressant är dock att författaren valt att porträttera Nils som en asiatisk pojke. Här ger bilden mycket implicit information som inte lämnas i texten. Nils är klädd i en neutral svart och brandgul overall och grå mössa. Han har inga yttre attribut som talar om vilket kön han har. Inte heller har han ett beteendemönster som är typiskt manligt eller kvinnligt. Det enda som talar om för läsaren att Nils är en pojke är hans namn.

Nästa bakgrundsperson som presenteras är en äldre dam med en hund i hissen. Damen är inte omnämnd i texten utan förekommer enbart i bilden. Hennes bruna ytterkappa och hatt är typiska för äldre damer i sammanhanget. Men här finns även en annan aspekt. Två barn som ensamma kliver in i en hiss med en gammal dam ses som fullt acceptabelt. Men om damen skulle bytas ut mot en äldre herre skulle bilden kunna få ett helt annat budskap, vilket visar på en tydlig låsning i genusstereotyper.

Utöver Nils och den gamla damen förekommer det ytterligare sex barn som åker pulka i backen då Gittan och Nils kommer dit. De omnämns endast som "Nils alla syskon" och "några som Gittan inte känner."⁶³

Barnen i pulkabacken är alla klädda i gröna och blå nyanser. Det är enbart genom hårlängd det framgår att två av barnen är flickor. De visar alla upp ett likartat beteende och genererar därmed inget genusnormativt handlingsmönster. Här ges även Nils etnicitet en legitimerande funktion då det utifrån honom går att avgöra vilka barn som är hans syskon. Det är dock inte någon som helst

⁶² Lindenbaum (2003) s.4

⁶³ Ibid

självklarhet att de barn som har ett asiatiskt utseende per automatik är Nils syskon.

5.3 Lill-Zlatan och morbror raring (2006)

Ellas föräldrar är på semester på Mallis, och Ella bor hos sin mormor. Morbro Tommy kommer hem från en av alla sina resor och Ella och Tommy umgås hela dagarna. De går på opera, tittar på folk och går på cafe. Men en dag sitter Steve i Tommys kök. Nu är Ella inte längre ensam om att få Tommys uppmärksamhet. Ellas svartsjuka får henne att göra elaka saker mot Steve, som att hålla socker på hans skor när de går till Ellas och Tommys favoritcafé, eller blöta ner toapappersrullen när de varit på bio. Men en dag blir Tommy sjuk och Ella måste vara med Steve hela dagen. Slutligen upptäcker de sin gemensamma passion – fotboll.

Berättelsen om Ella, Lill-Zlatan kallad, bygger på polariseringen av manligt och kvinnligt. Bokens omslag berättar om ett argt eller upprört barn klätt i röda shorts och en gul t-shirt som sitter under ett bord och håller socker på ett par herrskor. Titeln indikerar att det handlar om en vuxen man och en pojke vilket förstärks av bilden. Försättsbladet visar upp samma barn som omslagsbilden. Nu springande med en fotboll i ett nät i handen. Avsaknaden av kvinnligt kodade symboler förstärker ytterligare barnets maskulina genus. Det är först på bilderbokens första uppslag läsaren får preciserat i bild att barnet i fråga är en flicka. Detta påvisas genom att håret som tidigare var genusneutralt spretigt nu är prydligt uppsamlat i två tofsar. Kläderna är dock desamma som tidigare. Karaktärens genustillhörighet fastslås ytterligare i texten på tredje uppslaget.

Nu ska jag vara med Tommy hela dagarna. Jag kan strunta i dagis.

- Nä du Lill-Zlatan. Säger Tommy. Jag måste vila mig också. Lill-Zlatan säger han. Fast jag heter Ella.⁶⁴

Härmed fastställs barnets biologiska kön, men karaktären framställs fortfarande övervägande med spretigt hår, gul t-shirt och röda shorts. Huvudkaraktären är flicka, men hennes handlingsmönster visar mer drag av pojke. Hon är fysiskt aktiv, ställer krav på sin omgivning och vägrar att anpassa sig till sin omgivning. Ellas genus blir därmed relativt performativt, det vill säga hon är uttalat flicka men beter sig som en pojke. Samtidigt skulle det bli en annan berättelse om huvudkaraktären ersattes av en pojke. Genom att framställa Ella som en pojkflicka leker författaren med de genusstereotyper som är förknippade med utseende och beteendemönster. Huvudkaraktärens kön är sålunda avgörande för berättelsen så till vida att om Ella varit en pojke skulle hennes beteende vara

⁶⁴ Lindenbaum, Pija, *Lill-Zlatan och morbror raring*, Stockholm, Rabén & Sjögren, 2006 s.5

fullt normal, men om samma historia skulle berättas utifrån en manlig huvudkaraktär skulle polariseringen innebära att pojken skulle uppvisa ett utpräglat feminint beteendemönster och därmed skulle en helt annan berättelse bli resultatet. En annan aspekt av huvudkaraktärens genus uppstår i förhållande till morbrodern och dennes pojkvän. Att Ella, som är flicka, har en nära relation till sin homosexuelle morbror är fullt acceptabelt, men om Ella varit pojke skulle en nära relation till en homosexuell man påverka hennes möjligheter till en maskulin framtoning.

Lill-Zlatan och morbror raring är konstruerad kring tre nyckelkaraktärer. Ella, Morbror Tommy och Steve. Ella är en flicka men följer ett manligt kodat genusmönster. Hon är aktiv och handlingskraftig samt tilldelas attribut och språkbruk som främst förknippas med pojkar

Så får jag en present. Det får jag alltid när Tommy rest klart. Det är en död orm i en glasburk.
- Nämen usch då, säger mormor. Men jag har alltid önskat mig en sån.⁶⁵

När filmen är slut, är vi jättekissnödiga och rusar till toaletten. Jag kommer först. Sen är det Steves tur. Då har jag spolat vatten på hela toarullen. Där fick han se.⁶⁶

– Imorgon går vi och badar, eller hur va? Säger Tommy. - jäkla skitkorvar säger jag. För jag tänker inte bada. - Åk hem till det där Trelleborg, säger jag och smäller igen dörren.⁶⁷

Samtidigt som Ella uppvisar ett genomgående maskulint kodat beteende förekommer även mer neutrala företeelser såsom svartsjukan, vilken är ett av de teman kring vilken berättelsen är uppbyggd.

Till det yttre är Ella, som tidigare nämnt, företrädesvis androgyn, Hon skulle, bortsett från då hon porträtteras med två tofsar, accepteras som både kvinnlig och manlig.⁶⁸ Den tydligaste genusmarkören blir dock det beteendemönster som framvisas i texten och delvis även i bilderna. Här framställs ett handlande som bryter mot det feminina genusmanuskriptet, vilket vid en första anblick kan ses som en frigörelse från genuskontrakten. Men samtidigt talar detta om hur en flicka inte är. Det blir en negation. Ella definieras utifrån vad hon inte är. Hon är inte passiv, försiktig eller stillsam. Hon har inte kvinnligt kodade kläder eller attribut. I och med avsaknaden av dessa blir hon en motpol till vad som förväntas av en flicka och därmed blir hon en pojke till allt utom sitt biologiska kön.

⁶⁵ Lindenbaum (2006) s. 4

⁶⁶ Ibid s. 14

⁶⁷ Ibid s. 14

⁶⁸ Bilaga 1:2

Morbror Tommy å sin sida bryter genomgående mot den manliga diskursen. Han arbetar som frisör, lyssnar på opera, äter sushi, gråter på bio och är intresserad av mode, men spelar inte fotboll. Genom dessa markörer talar författaren tydligt om för den vuxne läsaren, genom bokens dubbla tilltal, att Tommy är homosexuell. Tommys inträde i berättelsen ackompanjeras av ett tydligt kvinnligt kodat uttalande

Just då ringer det på dörren -Tommy ropar jag, har du kommit hem nu? - Raringar säger Tommy, lika söta som vanligt.⁶⁹

Tommys sexuella läggning blir visuellt mycket överförtydligad. Genom sätten han porträtteras och visas fram ges inga möjligheter för en vuxenläsare att misstolka vad författaren vill säga. Genom att applicera ett stort antal fördomar och stereotyper på Tommy befästs dessa och ges legitimitet. Därmed förs dessa värderingar vidare till de barn som får ta del av berättelsen.

Valet att använda sig av ett manligt homosexuellt par, utan att det tydligt skrivs ut, samt en flicka som inte är en stereotyp flicka kan ses som ett vågat grepp ur genussynpunkt. Det blir dock enbart ett förtydligande av de fördomar och genusnormer som förekommer.

⁶⁹ Lindebaum (2006) s. 4

5.4 Kenta och barbisarna (2007)

Kenta är duktig i fotboll och eftertraktad lagmedlem bland killarna. Kentas pappa tycker också om fotboll. Men Kenta har en hemlighet. Han vill egentligen inte bara spela fotboll. I stället vill han vara inne med tjejerna och leka med barbiedockor. En dag tar Kenta med sig en egen Barbie till förskolan och gör några smygande försök att få vara med i tjejernas lek. Detta är dock inte helt problemfritt då tjejerna är inte ett dugg intresserade av att låta Kenta vara med. Slutligen får han ändå tillträde till gemenskapen. Efter en stund övergår barnen till att leka prinsessdans med utklädningskläder. Kenta och flickorna dansar runt i kjolar och slöjor. Just då kommer fotbollskillarna in för att leta efter Kenta. När de ser honom i prinsesskläderna blir de förvånade, men de finner sig snabbt och deltar slutligen med liv och lust i dansen.

Kenta och barbisarna tar upp en i genussammanhang intressant fråga, nämligen huruvida pojkar och flickor väljer leksaker utifrån kön och konsekvenserna av dessa val. Utifrån berättelsens huvudtema, huruvida en pojke kan leka med flickor och med barbiedockor, är protagonistens genus en förutsättning. Om Kenta varit flicka skulle problematiken inte förekomma då det över lag anses mer tillåtet för flickor att leka med pojkar och manligt kodade leksaker än vice versa. Frågan är dock vad som skulle bli konsekvensen om Kenta inte varit bra i fotboll och därmed haft en trygg position bland de andra killarna. Genom sin kompetens på fotbollsplanen markeras Kentas maskulina genustillhörighet tydligt, och valet att göra avsteg från genusnormen för att leka med flickorna blir enbart ett tillfälligt avbrott i hans i övrigt manliga handlingsmönster.

Samtidigt visas Kenta fram som avvikande mot de övriga killarna. Även om han deltar i krigslekar och raketbyggande finns en underton av ointresse

Då sätter killarna igång och brottas. Dom kan massor av grepp, och dom tror att Kenta ska vara med.⁷⁰

Då leker dom krig. Kenta fixar en pangare.
- SKA JAG KNIVA DEJ MED LASERKNIVEN!
Skriker Anton.
-Fy på dej, säger fröken. Inte så. Men dom krigar bara vidare. Till slut krigar dom ner några småungar och sen är det vila.⁷¹

Det finns en tydlig diskrepans mellan text och bild. I texten ges vid handen att Kenta och de andra

⁷⁰ Lindenbaum, Pija, *Kenta och barbisarna*, Stockholm, Rabén & Sjögren, 2007 s.4

⁷¹ Ibid s. 5

killarna brottas och leker krig. I bilden visas däremot en ovillig Kenta som oengagerat underkastar sig kamraternas brottningsambitioner och under krigslekandet enbart står och plockar med den pinne som i texten omnämns som ”pangare”, samtidigt som han kastar längtansfulla blickar mot tjejerna som leker med barbiedockor i sandlådan.⁷² Härigenom befästs tanken att pojkar och flickor i huvudsak leker olika lekar och var för sig. Kenta blir en gränsöverskridare genom sin önskan att delta i flickornas lek. Denna gränsdragning blir tydlig inte minst i tjejernas bemötande gentemot Kenta då han försöker närma sig deras lek

Tjejerna är i dockvrån. Han [Kenta] packar upp sin rygga. Dom märker visst inte honom, fast han står där en lång stund.
Sen börjar Agnes viska med tjejerna.
- va heter hon då, frågar Gittan.
- Barbie, svarar Kenta.
- kan hon väl inte heta, säger Mira.
Sen struntar dom i honom.⁷³

Även här blir det genom bilderna ytterligare förtydligat hur Kenta och de andra barnen förhåller sig till varandra. Kenta står lite tafatt en bit ifrån med en barbiedocka i ena handen, medan tre flickor sitter tillsammans, delvis med ryggen emot Kenta. En av flickorna sneglar nedlåtande mot honom och de andra två sitter med slutna eller sänkta ögon. Därmed skapas en tydlig uteslutning av Kenta och en tydlig gemenskap mellan flickorna. I och med valet att framställa flickorna på detta vis förstärker författaren fördomen om flickors och pojkars lek. Här befästs synen på flickors lek som en uteslutande och inneslutande praktik där enbart de utvalda får tillträde.

Ställda mot varandra är det tydliga stereotyper som uppvisas i pojkars respektive flickors lek. Flickornas mestadels stillsamma låtsaslekar med dockorna kontrasterar tydligt mot pojkarnas vilda krigslekar.

Flickor och pojkar blir ytterst stereotyptraterade i både bild och text. Pojkarna är vilda och bråkiga, leker fysiska och aktiva lekar som inte sällan innefattar våld och åverkan på omgivningen

Efter maten börjar det regna jättehårt. Dom [Kenta och två andra killar] stannar inne och bygger robotstridare.
- KOLLA KENTA, ropar Nils, DEN HÄR SKÄR BLOD! Kenta klistrar guldpluppar på sin. Det blir snyggt. Men han hinner inte visa pappa. För när han

⁷² Bilaga 1:3

⁷³ Lindenbaum (2007) s. 14

kommer är allt redan kraschat.⁷⁴

Även de vuxna karaktärerna i berättelsen cementerar den maskulina stereotypen. Dels genom den kvinnliga pedagogen som försöker stävja pojkarnas vilda lek med ett ” Nämen, ojsan pojkar, [...] nu gör vi något annat.”⁷⁵ Dels genom Kentas pappa, som porträtteras som en typisk machoman. Han är bred över bröst och axlar, har hår på bröst och armar samt är klädd i camouflagedbyxor och lätt uppknäppt t-shirt. Via bilderna får läsaren veta att Kentas pappa styrketränar och idrottar.⁷⁶ Genom texten berättas att han är intresserad av fotboll. Utöver detta visar karaktären upp ett positivt förhållningssätt till pojkarnas vilda lekar

Idag följde Kenta med till dagis fast han inte ville.
Barnen står och kollar när han kommer. Sen börjar
dom hålla på. Pappa tycker visst att det är kul. Men
sen sticker han till jobbet.⁷⁷

Genom att framställa Kentas pappa som en machotyp skapas en förebild som Kenta ska leva upp till. Genom sin önskan att leka med dockor tillsammans med flickorna skapas en intressekonflikt som dock inte ges något utrymme i berättelsen.

Som tidigare nämnts är det en tydlig diskrepans mellan text och bild. Detta skapar intressanta situationer, bland annat då pedagogen försöker bryta pojkarnas i hennes ögon vilda lek, då det i bilden framvisas att två av flickorna också är inbegripna i fysisk lek i anslutning till pojkarna.⁷⁸

Ytterligare en intressant incident är bokens sista uppslag, där Kenta och flickorna blir ertappade med sin prinsessdans av de fotbollsspelande killarna

Snart är killarna med och dansar också. Fast då blir
det mer som balettdans.⁷⁹

Texten beskriver hur killarna deltar i tjejernas aktivitet, prinsessdans, men med modifikation. Bilden berättar dock en helt annan version av händelsen. De tre killarna dansar runt medan Kenta står bredvid och de tre tjejerna sitter i en soffa och tittar på. Pojkarnas maktposition gentemot flickorna blir ytterst tydlig, i och med att de med sitt inträde på scenen tar över den pågående ak-

⁷⁴ Ibid s. 10

⁷⁵ Lindenbaum (2007) s. 4

⁷⁶ Bilaga 2:1

⁷⁷ Lindenbaum (2007) s. 3

⁷⁸ Bilaga 2:2

⁷⁹ Lindenbaum (2007) s. 29

tiviteten och förvisar flickorna och Kenta till passiva åskådare.⁸⁰

6. Diskussion

Hur skildras kön och genus i ett antal svenska bilderböcker med fokus på genusvärderingar och genusstereotyper? Att finna ett svar på denna frågeställning har varit syftet med föreliggande undersökning. Det har dock visat sig under arbetets gång att det inte finns enbart ett riktigt svar, varför jag här presenterat en av flera möjliga tolkningar.

Utifrån det material som insamlats och bearbetats har ett mönster framträtt som visar en inte helt entydig bild av hur genus medvetet och omedvetet styr den diskurs ett litterärt verk presenterar. För att på ett fruktbart sätt komma till konklusion gällande de resultat som framkommit i undersökningen kommer här alla de fyra verken att lyftas och jämföras för att påvisa de mönster som utkristalliserats.

6.1 Osynlig man och synlig icke-man

Connell⁸¹ och Hirdman⁸² belyser båda polariseringen mellan kvinna och man, genom vilken de menar att kön har definierats. De lyfter även upp hur maskulinum varit normgivande i vårt samhälle och därmed placerat femininum som icke norm. En norm blir osynlig inom sin kontext. En vit man drar inte uppmärksamhet till sig i en västeuropeisk kontext, om han följer den för honom gällande genusnormen. Applicerat på de fyra bilderböcker som studerats framträder detta tydligt. Genom att försätta karaktärer utanför sin kontext alternativt att låta dem bryta mot gällande genusnormer inom sin kontext skapas en synlighet. Denna synlighet kan ses som ett sätt att uppmärksamma, ifrågasätta och utmana gällande genusstereotyper, men, som studien visar, kan det även leda till ytterligare be-
fästade av traditionella synsätt. Exempel på detta är Kenta (*Kenta och barbisarna*⁸³), en blond och blåögd västeuropeisk pojke som, i sin kontext är osynlig, men när han visar intresse för att leka med flickor och dockor blir synlig då han kliver ur sin genuskontext. På samma sätt blir Ella (*Lill-Zlatan och morbror raring*⁸⁴) synlig då hon som flicka följer ett manligt genusmanuskript.

Genomgående för de fyra bilderböcker som studerats är hur väl förankrade de är i den samhälle-

⁸⁰ Bilaga 2:3

⁸¹ Connell (2008)

⁸² Hirdman (2001)

⁸³ Lindenbaum (2007)

⁸⁴ Lindenbaum (2006)

liga genusediskursen. Av de fyra är två tydliga försök att utmana genusstereotyper, men de bekräftar istället befintliga genusnormer.

De två böcker som tydligast försöker frånga gällande genusnormer är dels *Lill-Zlatan och morbror raring*⁸⁵, dels *Kenta och barbisarna*. Båda försöker visa upp protagonister som skiljer sig från gängse uppfattning om pojkars och flickors genusramar, men resultatet blir istället ett tydliggörande av dessa, utan att de blir utmanade. Ella, huvudkaraktär i *Lill-Zlatan och morbror raring*⁸⁶, visar upp ett maskulint kodat beteende vilket samtidigt talar om för läsaren vad hon inte är. Om hon är maskulin är hon inte feminin. Här synliggörs visserligen genusstereotyper, men de får stå oemotsagda. Ellas handlande är tydligt maskulint och därmed får läsaren veta vad en flicka inte gör. En flicka spelar inte fotboll, eller önskar sig döda ormar i formalin. Ella väljer alltså bort det feminina till förmån för det maskulina. Om Ella uppvisat både ett kvinnligt och ett manligt handlingsmönster skulle måhända hennes stereotypa framtoning blekna något. Nu blir istället resultatet en tydlig lek med stereotyper som cementerar istället för att problematisera rådande genusnormer.

En problematik liknande den i *Lill-Zlatan och morbror raring*⁸⁷ behandlas i *Kenta och barbisarna*⁸⁸. Kenta är kille med maskulint kodat yttre och ett grundläggande maskulint handlingsmönster. Men samtidigt är han inte intresserad av de stereotypa porträtterade killkompisarnas fysiska och våldsamma lekar. Istället vill han leka med barbiedockor tillsammans med flickorna. Ytligt sett är detta ett gott försök att bryta mot genusstereotypa framställningar av barn, men det räcker dock inte hela vägen. Istället för att ge legitimitet åt en pojke som leker med dockor visas Kentas önskan upp som en avvikelse.

Kenta bryter mönstret genom att gå över till tjejlekar och överge den manligt kodade fotbollen. Men det blir ett tandlöst försök till brott mot genusnormen då Kenta från början är en otvetydigt maskulin protagonist. Intressant är att fråga sig vad som hänt om Kentas pappa, som är en stereotyp utpräglad man med explicita machodrag, varit en vek och undfallande karaktär, eller utbytt mot en ensamstående mamma. Som historien berättas nu borgar den tydligt maskulina pappan, tillsammans med fotbollsintresset och populariteten hos de andra killarna, för en tydlig maskulin grundtillhörighet, varför Kentas tillfälliga utflykt till en feminint kodad arena inte påverkar hans trovärdighet som man.

⁸⁵ Lindenbaum (2006)

⁸⁶ Ibid

⁸⁷ Ibid

⁸⁸ Lindenbaum (2007)

Den formel för definition av könen som Hirdman presenterar blir tydlig i Lindenbaums bilderböcker. Illustrationerna bär en stor del i karaktärernas framställning, och det är främst genom bilderna som en obalans blir synlig. I *Gittan och gråvargarna*⁸⁹ förekommer i bild åtta olika barn varav tre är pojkar och fyra är flickor. Av de fyra flickorna är en klädd i kjol, övriga bär byxor. En av flickorna med byxor är klädd i röd tröja, de andra två bär svagt brunrosa tröja respektive byxor. I övrigt är de klädda i bruna, grå och blå nyanser. Killarna är även de främst tecknade i brunt, grått och blått. Här blir färgen en tydlig markör för vad som är norm. Genom att låta pojkar och flickor bära liknande kläder i liknande färger skulle en genusneutralitet kunna uppnås. Istället uppstår här en tydlig markering gällande det kvinnliga i förhållande till det manliga. En flicka kan bära maskulint kodade färger och plagg. Hon blir därmed avfeminiserad och kan då infogas i normen som är man. En kille som istället, liksom Kenta i *Kenta och barbisarna*⁹⁰, tar klivet över till den feminina sidan och ger avkall på sin maskulina tillhörighet frångår normen och blir en icke-man, motsatsen till man. Utifrån detta blir den dolda sexism som Nikolajeva talar om ytterst viktig att uppmärksamma när det handlar om litteratur för barn.

6.2 Alla lika olika

Gittan och Gråvargarna och *Gittan och älgborsorna* berättar båda om Gittan och hennes fantasivärldar. Hon styr över gråvargarna i skogen som en barsk matrona, liksom hon försöker fostra tre bångstyriga älgborsor. Gittan är en stark kvinna samtidigt som hon är låst i ett feminint genusmönster. Hennes styrka och mod är remarkabla just för att hon är flicka och inte förväntas besitta sådana egenskaper. Detta innebär dock inte att de är mindre värda att hylla. Ett modigt handlande är ett modigt handlande oavsett barnets kön, det viktiga är dock att vara medveten om att det finns en skillnad i synen på pojkar respektive flickor. Om Gittan varit en pojke skulle hennes handlande alls inte uppmärksammas eller ses som föredömligt, utan snara som vardagligt eller måttligt. Samtidigt är Gittan en stark flicka utan att för den delen ge avkall på sin kvinnlighet. Hon går inte över den osynliga gränsen och blir en pojkflicka, som Ella i *Lill-Zlatan och morbror raring*⁹¹, utan håller fast vid sitt kvinnliga genusmönster. Därmed visar hon att flickor kan vara starka utan att bli pojkar.

⁸⁹ Lindenbaum (2000)

⁹⁰ Lindenbaum (2007)

⁹¹ Lindenbaum (2006)

Ella i *Lill-Zlatan och morbror raring*⁹² är, till skillnad från Gittan en pojkflicka och har därmed helt givit avkall på sitt kvinnliga handlingsmönster till förmån för ett manligt sådant. Hennes beteende är rakt igenom genusnormativt om hon varit pojke, men eftersom hon till namnet är flicka blir hennes agerande uppseendeväckande och ytligt sett ett brott mot genusnormen. Samtidigt ger Ella legitimitet åt de flickor som är just så kallade pojkflickor. Genom att teckna porträttet av Ella som en pojke i en flickkropp talar Lindenbaum om att en flicka kan kliva ur ramen för sitt genuskontrakt. Det blir dock på bekostnad av de feminina dragen i Ellas fall och därmed blir det ett tveeggat budskap återigen.

Likaså Kenta i *Kenta och barbisarna*⁹³ gör försök att bryta sitt genuskontrakt. Trots sin utpräglat maskulina far och trycket från de utpräglat maskulina kompisarna försöker Kenta närma sig flickornas lek, vilken även den framställs ytterst stereotyp. Hans triumf när flickorna släpper in honom i gemenskapen och accepterar honom som likvärdig vänds plötsligt i nederlag då fotbollskillarna upptäcker att han valt bort dem till förmån för flickornas docklek. Detta nederlag visar sig dock vara skenbart då även fotbollskillarna vill delta i den pågående prinsessdans som Kenta och flickorna varit inbegripna i då de avbröts. Kenta blir, liksom Ella, en normbrytare. Men här handlar det inte om att anta ett nytt genusmönster, utan istället om att försöka plocka det bästa från två världar. Kenta vill både spela fotboll och leka med Barbie. Det är, enligt Lindenbaum, inte ett val som kan göras av vem som helst. Genom att låta Kenta vara en hyllad fotbollsspelare och populär bland killarna kan han göra avstickare in på den kvinnliga arenan utan att det påverkar hans trovärdighet som man. Frågan är dock vad som hänt om Kenta varit mindre hyllad och mindre trygg i den maskulina genusnormen. Skulle ett intresse för dockor fortfarande ses med samma acceptans? Eller skulle det därmed sätta honom på lägsta trappsteget i den sociala hierarkin? Å andra sidan kan Kenta ses som en pionjär och förelöpare för andra killar, som liksom Kenta har ett utpräglat maskulint mönster att leva upp till. Genom att ge avkall på sin manlighet visar Kenta att typiska tjejlekar inte behöver vara stängda för killar. Men återigen visar han då samtidigt på den klyfta som finns mellan pojkars och flickors lek samt hur flickornas lekar värderas lägre än pojkarnas.

Slutligen kan då sägas att Pija Lindenbaum försöker skapa litteratur som bryter mot gängse genusnormer, men samtidigt finns där en diskurs som befäster rådande normer och värderingar. Trots detta finns det i böckerna mycket att hämta för en medveten läsare.

⁹² Ibid

⁹³ Lindenbaum (2007)

Referenslista

Primärlitteratur

- Lindenbaum, Pija, *Gittan och gråvargarna*, 1. uppl., Stockholm, Rabén & Sjögren, 2000
Gittan och älgbrorensorna, 1. uppl., Stockholm, Rabén & Sjögren, 2003
Lill-Zlatan och morbror raring, 1. uppl., Stockholm, Rabén & Sjögren, 2006
Kenta och barbisarna, 1. uppl., Stockholm, Rabén & Sjögren, 2007

Sekundärlitteratur

- Andersson, & Druker, Elina (red.), *Barnlitteraturanalyser*, 1. uppl., Lund, Studentlitteratur, 2008
Bettelheim, Bruno, *Sagens förtrollade värld: folksagornas innebörd och betydelse*, Stockholm, AWE/Geber, 1979
Connell, Raewyn, *Maskuliniteter*, 2. uppl., Göteborg, Daidalos, 2008
Connell, Raewyn, *Om genus*, Göteborg, Daidalos, 2003
Cornell, Peter (red.), *Bildanalys: teorier, metoder, begrepp : [uppslagsbok]*, 3. uppl., Stockholm, Gidlund, 1999
Edström, Vivi (red.), *Vår moderna bilderbok: The modern Swedish picture-book*, Stockholm, Rabén & Sjögren, 1991
Egidius, Henry, *Termlexikon i psykologi, pedagogik och psykoterapi*, 7., [rev. och utök.] uppl., Lund, Studentlitteratur, 2002
Ejvegård, Rolf, *Vetenskaplig teori*, Lund, Studentlitteratur, (2003)
Fanon, Frantz, *Svart hud, vita masker*, Göteborg, Daidalos, 1997
Furuland, Lars (red.), *Ord och bilder för barn*, 2. uppl., Stockholm, Rabén & Sjögren, 1981
Gemzöe, Lena, *Feminism*, Stockholm, Bilda, 2002
Hirdman, Yvonne, *Genus: om det stabila föränderliga former*, 1. uppl., Malmö, Liber, 2001
Kåreland, Lena (red.), *Modig och stark - eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola*, Stockholm, Natur och kultur, 2005
Lenz Taguchi, Hillevi, *In på bara benet: en introduktion till feministisk poststrukturalism*, Stockholm, HLS förl., 2004
Lundahl, Mikela, 'Från genus till sexuell och etnisk skillnad', *Från Sapfo till cyborg : idéer om kön och sexualitet i historien.*, s. 201-229, 2006
Läroplan för förskolan Lpfö 98, [Ny, rev. utg.], Stockholm, Skolverket, 2010

- Nettervik, Ingrid, *I barnbokens värld*, 2. uppl., Malmö, Gleerup, 2004
- Nikolajeva, , *Barnbokens byggklossar*, 2., [rev. och utök.] uppl., Lund, Studentlitteratur, 2004
- Nikolajeva, , *Bilderbokens pusselbitar*, Studentlitteratur, Lund, (2000)
- Rhedin, Ulla, *Bilderboken: på väg mot en teori*, 2., rev. uppl., Stockholm, Alfabet, 2001
- Rhedin, Ulla, *Bilderbokens hemligheter*, Stockholm, Alfabet/Anamma, 2004
- Svenska akademiens ordlista över svenska språket*, Stockholm, Nordstedts akademiska förlag AB, 2006
- Toijer-Nilsson, Ying, *Berättelser för fria barn: Stories for free children : könsroller i barnboken*, Göteborg, Stegeland, 1978
- Vygotskij, Lev Semenovic, *Fantasi och kreativitet i barndomen*, Göteborg, Daidalos, (1995)
- Wetterholm, Hans, *Det synliga språket: en lärobok i bild*, 1. uppl., Stockholm, Runa, 1992
- Åström, Kenneth (red.), *Termlexikon i litteraturvetenskap: från A till Ö*, 1. uppl., Lund, Studentlitteratur, 2008
- Österlund, Maria, 'Kavat men känslös: den komplexa bilderboksfiguren i Pija Lindenbaums Gittan-trilogi', *Barnlitteraturanalyser*, s. 97-112, 2008

Elektroniska källor

- <http://www.dn.se/dnbok/bokrecensioner/pija-lindenbaum-kenta-och-barbisarna> 2011-11-22 11.26
- <http://www.dn.se/dnbok/bokrecensioner/pija-lindenbaum-lill-zlatan-och-morbror-raring> 2011-11-22 11.33
- <http://www.ne.se.ezproxy.bib.hh.se/lang/bilderbok> 2011-10-10 22.09
- <http://www.sbi.kb.se/sv/Utgivning-och-formedling/Utgivning/Priser/Ottolia-Adelborg-priset/>
2011-10-02 19.17
- <http://www.sbi.kb.se/sv/Utgivning-och-formedling/Utgivning/Priser/Astrid-Lindgren-priset/>
2011-10-02 19.12
- <http://www.sbi.kb.se/sv/Utgivning-och-formedling/Utgivning/Priser/Augustpriset/>
2011-10-02 19.20
- http://www.svd.se/kultur/understrecket/sju-smappor-bryter-tabun-ibarnfamiljen_6024491.svd 2011-11-22 11.49

Bilaga 1

Bild 1.1⁹⁴

Bild 1.2⁹⁵

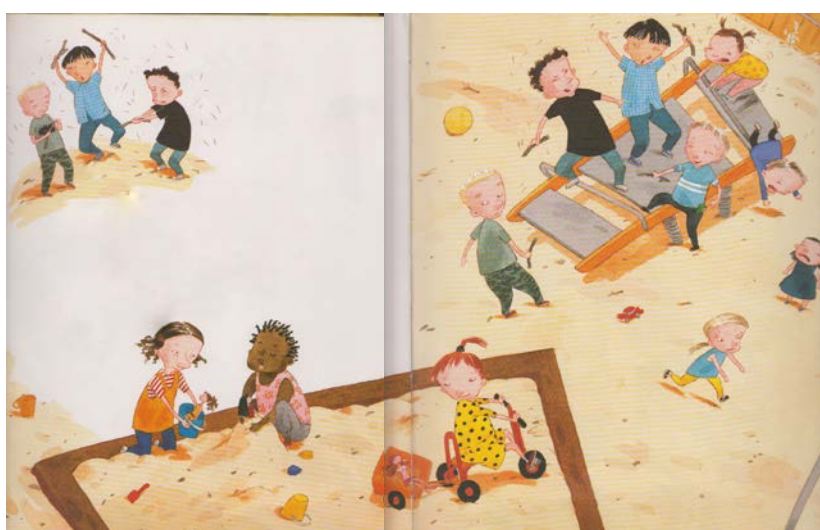

Bild 1.3⁹⁶

⁹⁴ Lindenbaum (2000) s. 1-2
⁹⁵ Lindenbaum (2003) Omslag
⁹⁶ Lindenbaum (2007) s. 5-6

Bilaga 2

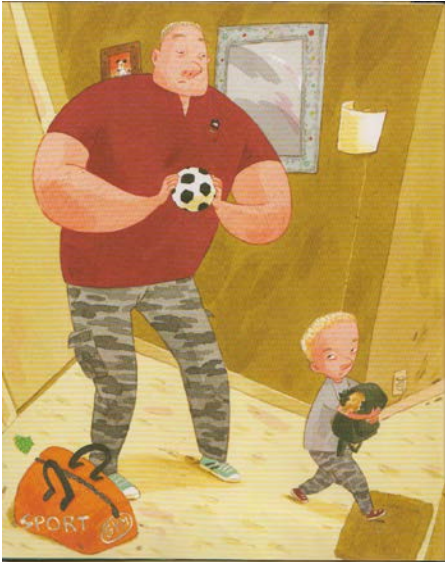

Bild 2.1⁹⁷

2.2⁹⁸

Bild

97
98

*Bild 2.3*⁹⁹

⁹⁹ Ibid s.30